

Малюнок як засіб відтворення зоологічної інформації (про авторський досвід)

Микола Весельський

*Житомирський обласний літературний музей; Житомирська обласна організація Національної спілки краєзнавців України (м. Житомир);
e-mail: grusvesel@gmail.com*

VESELSKYI, M. Drawing as a mean of displaying zoological information (about the author's experience). — Drawings belong to the important concentrated expressions of information that attract attention and are a kind of 'language' of communication between the author and the viewer (reader). They allow clearly highlighting the main points, emphasize certain details, or reflect the nature of natural objects without too much detail. It is one of the ways to explore and study reality. In these materials, a small selection of drawings with the most concise text was prepared, some of which were exhibited in 1991 in the Department of Nature of the Zhytomyr Regional Museum of Local Lore at the exhibition 'From the Diary of a Naturalist.' All of them were created and accumulated gradually, often as illustrations to field diaries.

Вступ

Рисунки як допоміжний спосіб документування всього поміченого у природі є важливим концентрованим виразом інформації — вони дозволяють відобразити компактно та інформативно те, що треба довго і складно описувати. Понад те, така візуальна інформація інколи є важливим керівництвом для пошуку тих чи інших об'єктів і привернення уваги до них. Окрім того, анімалістичні рисунки урізноманітнюють і доповнюють текстову інформацію, створюючи певний культурний пласт наших часом сірих буденних турбот, розвивають небайдужість та пристрась до довкілля.

Автором на запрошення редакції цього видання підготовлено невелику добірку малюнків з максимально стислим текстом, який є лише мінімально необхідним супроводом до цих ілюстрацій.

З історії рисунків

Автор не ставив за мету влаштувати якусь галерею рисунків, усі вони створювались і накопичувались поступово, часто як ілюстрації до польових щоденників. У роки початкових досліджень неабияк у цій справі допомагали заочні наставники — книги відомих натуралістів Євгена Павловича Спангенберга, Петра Олександровича Мантейфеля з чудовими ілюстраціями Олек-

сія Никаноровича Комарова, і особливо, твори зоолога і художника Олександра Миколайовича Формозова (Спангенберг 1955, 1986; Мантейфель 1984; Формозов 1978, 1989). Також реальної допомоги, а згодом і багато спільного у сприйнятті природи отримав завдяки знанням та увазі вчителя біології, нині завідувача відділу природи Житомирського обласного краєзнавчого музею Петра Петровича Печенюка.

Тож ще як був школярем, вийшовши на стежку натураліста, розгадуючи безліч природничих загадок, поступово виробив звичку замальовувати різноманітні побачені об'єкти кульковою ручкою. Робота з натури відбувалась відносно регулярно, тому на сторінках перших щоденників накопичилось більше рисунків, ніж словесної інформації. Власне, то був шлях індивідуального пізнання довкілля... Згодом замальовки відтворював тушшю та пером на окремих аркушах. Колеги, які знали про певний художній досвід автора, не раз зверталися за тими чи іншими ілюстраціями.

За ініціативи та оформлення Володимира Костянтиновича Цищори в 1991 році у відділі природи Житомирського краєзнавчого музею було створено виставку понад 50 малюнків автора «Із щоденника натураліста». Тоді були представлені графічні роботи, виконані за результатами перших польових досліджень автора у 1988–1991 роках. Це замальовки тварин і слідів їхньої життєдіяльності в умовах Березівського лісництва та околиць с. Березівка Житомирського району. Деякі з малюнків, що експонувались на тій виставці, представлені у цій публікації.

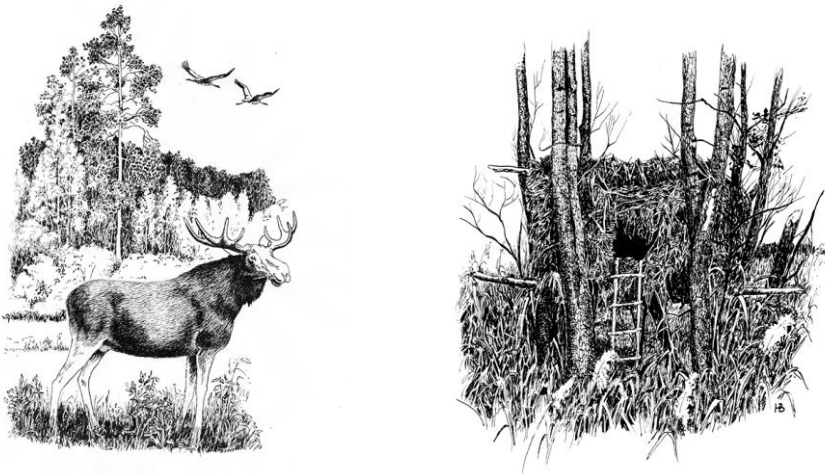

Рис. 1. Рисунки тварин і замальовки. 1 — Житомирське Полісся; рисунок включає й лося; 2 — 1990 р., Житомирський р-н, Березівське л-во, долина р. Лісова; наш курінь для спостереження за ратичними та іншими тваринами.

Пізніше було виготовлено серію акварельних зображень тварин, серед них 15 видів ссавців, що увійшли до видання «Рідкісні тварини Житомирщини», підготовленого колективом авторів 2002 року (Стадниченко *et al.* 2003).

Малюнок, що вміщений на рис. 1 ліворуч, був виготовлений для обкладинки одного з лісознавчих видань на прохання його упорядників А. Гузія та О. Кратюка (Проблеми... 2017). Графічними роботами автора неодноразово ілюстрували матеріали дистанційного опитування – анкети на природничу тематику, інформаційні матеріали Західноукраїнського орнітологічного товариства й Товариства охорони птахів України тощо.

Згодом під час вільних блукань у лісах і луках зорові враження додатково закріплював за допомогою фотоапарату. Натурний матеріал, зібраний таким чином, також має свої достоїнства. І хоч фото та малюнок можуть зображати один і той же об'єкт, однак засоби вираження у них різні. Малюнок по особливому передає індивідуальне художнє бачення, потрібно не відмовлятися від нього й ефективно використовувати цей спосіб відтворення інформації в описах спостережень і в узагальненнях.

Процес польових досліджень і пізнання довкілля за допомогою малюнка викликає велику радість і задоволення. В юності це був щасливий час для самопізнання. І нині важливо, щоб не згасали схильність і вміння мати все ті ж переживання та відчуття інтересу до природи, що були у дитинстві.

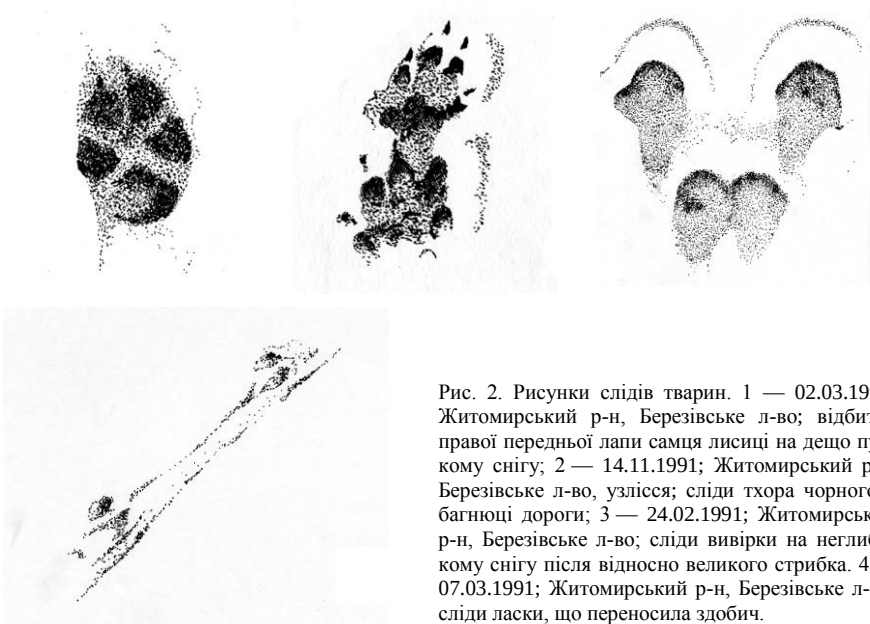

Рис. 2. Рисунки слідів тварин. 1 — 02.03.1991; Житомирський р-н, Березівське л-во; відбиток правої передньої лапи самця лисиці на дещо пухкому снігу; 2 — 14.11.1991; Житомирський р-н, Березівське л-во, узлісся; сліди тхора чорного в багнюці дороги; 3 — 24.02.1991; Житомирський р-н, Березівське л-во; сліди вивірки на неглибокому снігу після відносно великого стрибка. 4 — 07.03.1991; Житомирський р-н, Березівське л-во; сліди ласки, що переносила здобич.

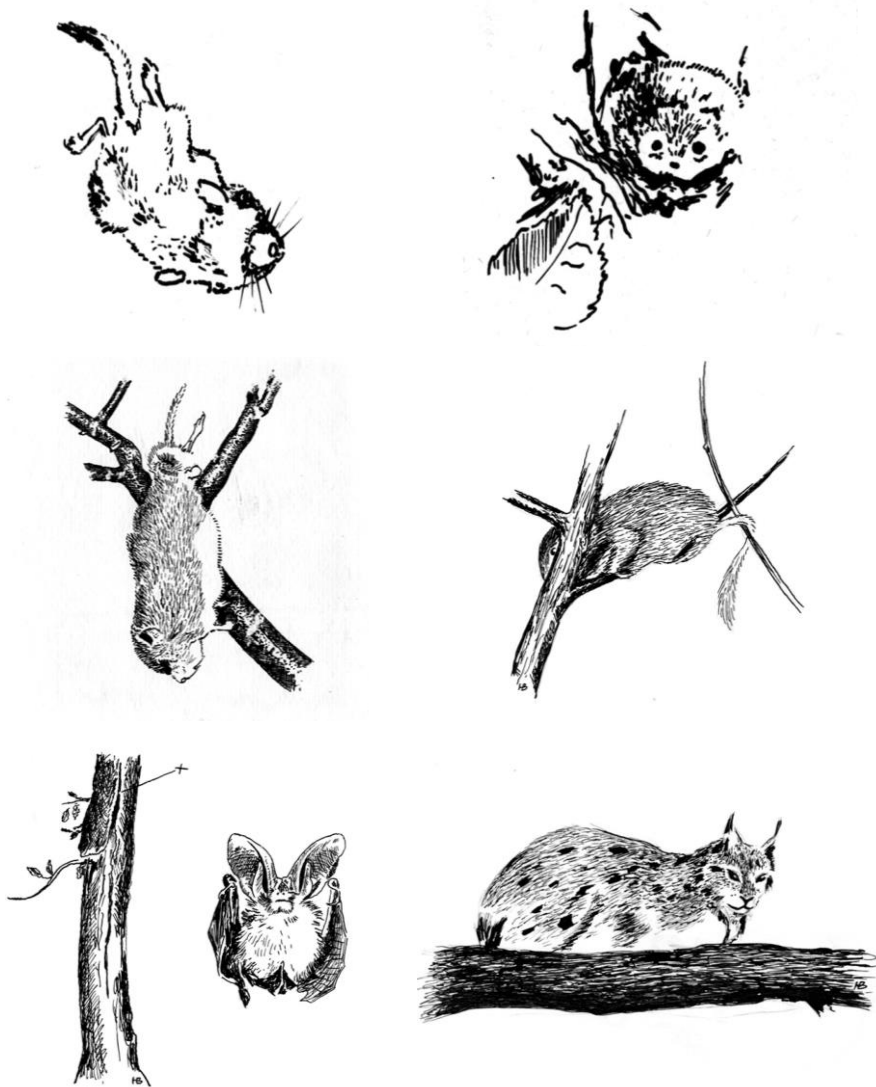

Рис. 3. Рисунки тварин. 1 — 08.03.1991; Житомирський р-н, Березівське л-во; мідія звичайна, спіймана та покинута кунницею лісовою на слідовій доріжці; 2 — 23.03.1991; Житомирський р-н, Березівське л-во; нориця лісова; 3 — 20.03.1990; Житомирський р-н, окол. с. Березівка; полівка сіра — здобич сорокопуда сірого; 4 — 24.09.1992; Львівська обл., Яворівський полігон; ліскулька; 5 — 23.09.1992; Львівська обл., Яворівський полігон; вухань звичайний та тріщина у дубі, де перебувало п'ятеро звірят; 6 — 2001 р.; рись, Житомир, замальовка у переїзному зоопарку.

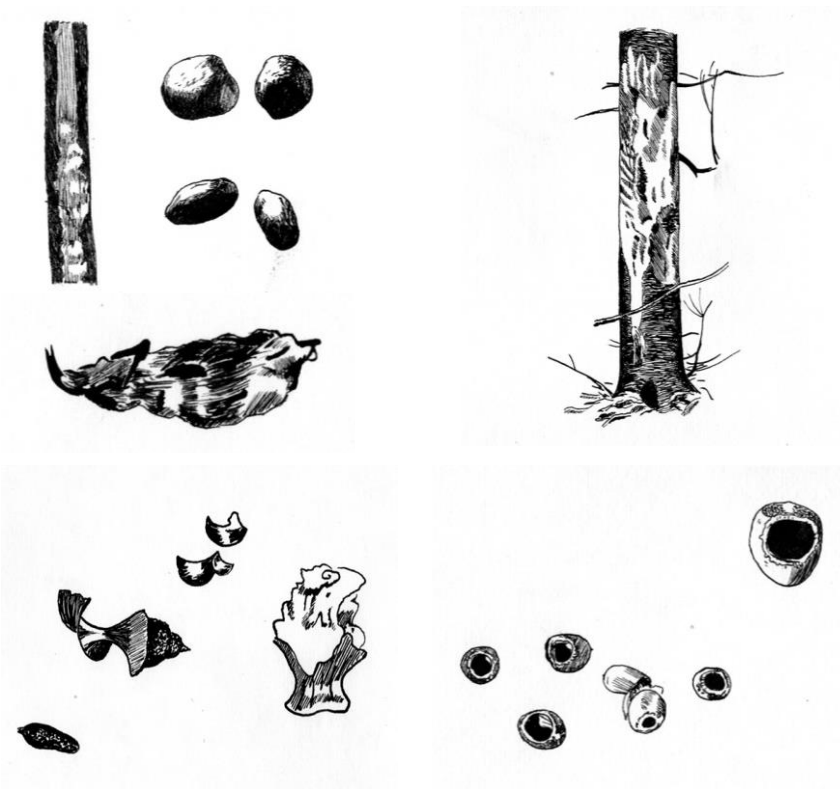

Рис. 4. Рисунки погризів та посліду тварин. 1 — 08.03.1990; Житомирський р-н, Березівське л-во; гілка верби погризена лосем, послід лося самця — вгорі, самки — внизу; 2 — 26.11.1989; Житомирський р-н, Березівське л-во; послід лисиці з решток мишоподібних гризунів і хітину жуків; 3 — 21.11.1991; Житомирський р-н, Березівське л-во; стовбур ялини, кору якої обгризав лось; 4 — 22.08.1990; Житомирський р-н, окол. с. Березівка, рівчак Гниль; рештки мушлі ставковика великого та плоду латаття жовтого, погризені щуром водяним, послід звірка; 5 — 1990 р.; Житомирський р-н, Березівське л-во; горіхи ліщини, розгризені мишаком лісовим.

Обговорення

Малюнок як засіб передачі зоологічної інформації відображає гостроту вражень автора-спостерігача і як доповнення може збагачувати оригінальний науковий матеріал. Замальовки, з натури від простого до складного і від загального до деталей, допомагають формувати та вдосконалювати хист натураліста і сприяють художній майстерності.

Цінним у роботі є все: пора року та час доби спостережень, поведінка та настрій, окремі рухи та статика, миттєві пози тварин. І головне — всі роботи, навіть невдалі, потрібно зберігати, бо вони є найкращими вчителями.

Подяки

Глибока вдячність за творчі й наукові настанови та дружню співпрацю Печенюку Петру Петровичу, Цицюрі Володимирі Костянтиновичу, Горбаню Ігореві Мироновичу, Загороднюку Ігореві Володимировичу.

Література

- Мантейфель, П. А. 1984. *Рассказы натуралиста*. вид-во Лесная промышленность, Москва, 1–184.
- Проблеми... 2017. Проблеми ведення та експлуатації лісових і мисливських ресурсів. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 листопада 2017 р.). Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Житомир, 1–148.
- Спангенберг, Е. 1955. Из жизни натуралиста. Молодая гвардия, Москва, 1–526.
- Спангенберг, Е. 1986. *Записки натуралиста*. вид-во Московского университета, Москва, 1–288.
- Стадниченко, А. П., А. П. Вискушенко, О. В. Гарбар та ін. 2003. Рідкісні і зникаючі види тварин Житомирщини: навчальний посібник. Волинь, Житомир, 1–176.
- Формозов, А. Н. 1978. *Среди природы*. вид-во Московского университета, Москва, 1–264.
- Формозов, А. Н. 1989. *Спутник следопыта*. вид-во Московского университета, Москва, 1–320.

Резюме

ВЕСЕЛЬСЬКИЙ, М. Малюнок як засіб відтворення зоологічної інформації (про авторський досвід). — Рисунки належать до важливих концентрованих виразів інформації, що привертають увагу і є своєрідною «мовою» спілкування автора з глядачем (читачем). Дозволяють чітко виділяти головне, робити акценти на окремих деталях або ж відображати характер природничих об'єктів без зайвого. Є одним зі способів пізнання й вивчення дійсності. У цих матеріалах підготовлено невелику добірку малюнків з максимально стислим текстом, частина з яких у 1991 році експонувалась у відділі природи Житомирського обласного краєзнавчого музею на виставці «Із щоденника натураліста». Усі вони створювалися і накопичувалися поступово, часто як ілюстрації до польових щоденників.